

С. БАРБАРЧЫК,
Л. АСТАПЕНКА
дзіцячая бібліятэка № 15,
ДУ «ЦСДБ г. Мінска»

Гарчынка песні недапетай

Гадзіна паэзіі Я. Янішчыц

ПРЫГАРШЧЫ СВЯТЛА

У паэтэс лірычнае адзенне,
Яно ў радках з заранак і аблог.
Ды колькі раз падманівалі падзеі,
І адступаўся памагаты Бог.

Нібы ў часы раскосага Батыя,
На сэрцы слова пікай упадуць,
Ярлык прыkleяць самыя святыя,
І грэшныя — уласці не дадуць.

Дзе час былы з паводкай веселасі,
Дзе шчыры пошук вернае руکі?
Саманаў расстайней маладосці
Агнём на сэрцы выпіша радкі?

І змые час дурных здзіўленняў
І пачуцце абвугліца датна.

Пакінніце цішу вусні
Адлайце неба зорам
Усё цікей становіці
Усё трымотае — — —

Нашто, паште трымаш
Намыслы і землякі
Зямля-Гаукіні стрымай
Іх любовічнікі зоры атакі

У гэтым годзе Яўгеніі
Янішчыц споўнілася б 65 год,
і 25 год, як яе няма з намі.
Але засталіся яе вершы —
пранікнёныя, трапяткія.

Пра паэзію Яўгеніі Янішчыц шмат пішуць, спрачаюцца, разважаюць. Гэта вельмі натуральна. Шчырая, узнёслая, па-грамадзянску сумленная, яна заўсёды знаходзіць дарогу да чытача.

Матчына калыханка і роднае слова, памяць дзяцінства і традыцыі продкаў, Айчыны боль, Чалавек, народ, Радзіма... Сутнасць кожнага з гэтых паняццяў, як заўсёды бывае ў таленавітай паэзіі, наскроць прасвечана аўтарскай любоюю, аплачана ўласным болем, выверана сумленнем. Яна прагнула светла і ўваходзіла ў паэзію даверліва, летуценна.

«Я люблю-ю! — панесла ўдалеч рэха.
«Я люблю-ю! — азваліся лясы.
«Я люблю-ю! — пацвердзілі дубровы,
Светлыя, як лебедзя крыло.
І для песні падказала слова
Роднае палескае сяло...»

Роднае сяло, родны кут Жэні Янішчыц — палеская вёска Рудка на Піншчыне. Тут 20 лістапада 1948 года яна нарадзілася і жыла да 1966 г.

• Ой, пры каліне чырванашчокай
Ды пры даліне зялёной сяло.
Знаю, ні ў якай старонцы далёкай:
Тут мне якраз нарадзіцца было!

Потым сям'я пераехала ў Веляніцу, непадалёку ад Рудкі, дзе бацька збудаваў новы дом. Вельмі дакладна адбілася ва ўспамінах будучай паэтэс родная вёсачка: «Кусціца ў агародах бульба, спявавае над галаўою жаўранак, густа пахне землянікай, жоўтым смалістым пілавіннем. Лесам. А мне, сямігадовай, па-дзіцячы шкада зялёных дрэў, абрэзаных пышных галін, якія даставалі воблакаў, неба, зорак...». Назапашваліся назіранні, і ў хуткім часе з'явілася патрэба перадаць убачанае ў вершавальных радках.

Так быў напісаны першы твор, які Жэні прачытала на школьнай вечарыне, прысвечанай 80-годдзю з дня нараджэння Якуба Коласа. У 16-гадовым узросце яна ўжо мела першы апублікованы верш «Зоры над Пінаю» спачатку ў часопісе «Бярозка», пасля перадрукованы газетай «Літаратура і мастацтва». Гэта азначае, што юны паэтычны талент быў адразу прыкметаны.

Пасля заканчэння сярэдняй школы Я. Янішчыц паступае ў 1966 годзе на філалагічны факультэт БДУ.

Ужо ў першых паэтычных спробах яна імкненца выказаць сваё захапленне жыццём, сваю любоў да роднай зямлі, што дала ёй магчымасць радавацца, любавацца гэтым светам:

А неба такое зорнае,
Навокал — такая ціш.
Старонка мая азёрная,
Хачу ў тваю сінь ісці.
Прасторы і сэрцы — насцеж.
Іду, нібыта вясна.
Людзі, бярыце шчасце,
Для вас я яго нясла.

Сувязь з роднай вёскай, з Палессем Я. Янішчыц не траціла ніколі. Там засталася светлая казка дзяцінства, бацькоўская хата, любая матуля.

Верш «Старана мая азёрная».

Маці сваёй Янішчыц прысвяціла шмат вершаў: матчынай стойкасці, мужнасці, паэтычнасці. Яе маці самы блізкі ёй духоўна чалавек. Гэта не толькі чалавек, які даў жыццё, а чалавек, з якім Жэню звязвае радавая повязь.

Маці, Марыя Андрэйна, перадала дачцэ і свой песенны дар, і маральны вопыт, любоў да людзей і зямлі.

Верш «Ты вучыла мяне сеяць жыта і лён».

Ёй здавалася, што не толькі маці, але і ўсе землякі сумуюць без яе.

Верш «Добры вечар, землякі!»

Музыкай прыгажосці гучаць у яе творах назвы палескіх вёсак.

Верш «Пра назвы».

Нязменнымі захавала ў сваёй паэзіі дзесяткі імёнаў землякоў: Анэтка, Дуня, Хведар, Сымон і г.д. За кожным іменем харектар, лёс. Часам лёс гэты звязаны з падзеямі Вялікай Айчыннай вайны.

Вершы «У бабулі Паланеі», «Дурная Ганна».

Адчуванне прастору, палёту — гэта ў творчасці Жэні Янішчыц ад натхнення, ад летуценнасці, ад акрылёнасці душы паэтэсі. І зусім не выпадкова так часта сустракаецца ў яе творах слова «птушка», образ птушкі. Самой аўтаркай ён нярэдка судносіўся з уласным лёсам, психалагічным станам. «Я непрырученай птушкай жыву між сполахаў і дрэў», «Я цяпер, як жывая сініца», «Я першай ластаўкай пастукаюся ў акно». Менавіта гэтая «ластаўка» паядналася з імем Жэні Янішчыц — Ластаўка, Палеская Ластаўка!

Верш «Лячу ў найсучасным самалёце...».

Жыццё Яўгеніі Янішчыц у канцы 60-х — пачатку 70-х гадоў праходзіла ў Мінску. Здавалася б, павінны былі адлюстравацца ў лірыцы новыя ўражанні, мары і спадзяванні, навеянія жыццём сталічнага горада. Адбываеца ж адваротнае. Горад уражвае, хвалюе, здзіўляе, але не выклікае паэзіі, якую нараджае вёска. Дзівіца ўсяму гэтаму не выпадае, бо не горад, а вёска была галоўнай крыніцай паэтычнага натхнення Я. Янішчыц.

Адтуль ішлі глыбінныя вытокі яе паэзіі, там былі вызначальныя асновы яе духоўнага свету, усяго душэўнага, чалавечага вопыту. Жаданне авалодвання сусветнай гармоніяй вядзе паэтэсу да пошуку раўнавагі паміж «я» і «сусветам».

Верш «Будуць вёсны і пралескі».

«Непрырученая птушка» — так называеца аздзін з самых задушэўных ранніх вершаў паэтэсы. Як бы прадказваючы раннюю гібелю, паэтэса ў гэтым вершы загаварыла і пра смерць — ён заканчваеца просьбай пра паахаванне ў роднай зямлі.

Верш «Непрырученая птушка».

У Мінску пачынаеца новы перыяд, напоўнены актыўнай творчай і грамадскай дзейнасцю. Я. Янішчыц становіцца членам літаб'яднання «Узлёт», потым удзельніцай паэтычнага семінара пад кіраўніцтвам А. Лойкі. Клопатам і ўвагай акружылі Я. Янішчыц пісьменнікі і паэты старэйшага пакалення: А. Вялюгін, П. Панчанка, М. Танк. Н. Гілевіч стаў рэцэнзентам шматлікіх яе вершаў.

У 1970 годзе выходіць з друку першы зборнік Я. Янішчыц «Снежныя грамніцы». Статус «афіцыйнай» паэтэсы замацаваўся за ёю ў літаратурных колах.

«Пачынаеца ўсё з любві» — у гэтых словах аднаго з лепшых вершаў Я. Янішчыц выявілася разуменне паэтэсай сутнасці гэтага ўсеадымнага пачуцця.

Верш «Ты пакліч мяне. Пазаві».

Тэма кахання, пазначаная ў першай книге лёгкімі штрыхамі, у далейшым зойме ў творчасці Я. Янішчыц, па сутнасці, цэнтральнае месца. У гэтай тэмэ ў поўнай меры выявіўся яе лірычны талент. Так, каханне, любоў для яе не проста ўзаемаадносіны людзей.

Гэта спосаб духоўнага існавання, у каханні вырабоўваючца маральныя каштоўнасці чалавека, яго шчырасць, бескампраміснасць.

Верш «Не думаць: скончыцца Яно...».

У гэты час Я. Янішчыц выйшла замуж, было вясёлае камсамольскае вяселле. Ніл Сымонавіч Гілевіч быў сватам, а пасажоным бацькам Яўгеніі — Алег Антонавіч Лойка.

Але не ўсё добра склалася ў сямейным жыцці, якое пачыналася зайздросна прыгожа. Хацелася забыць таго, «хто самы лепшы быў з усіх, якія ёсць на свеце». Ды не забывалася. Ізноў прыгадвалася:

Як праста ўсё,
Як хороша было!
Між намі лета буйнае цвіло!
Былі лугі і звітныя ільны.
Ні роспачы,
Ні болю,
Ні віны...
Як добра ўсё,
Як добра ўсё было!
Няйко так лета хутка адцвіло.

4

Не забываліся, балюча паранілі сэрца Жэні слова, якія кінчы ёй той адзіны, найдаражэйшы: «Жыві адна!..».

Верш «Жыві адна».

Бяда, як вядома, не ходзіць адна. У лютым 1976 года, калі Я. Янішчыць была па службовых спраўах у Магілёве, яе збіў аўтамабіль. Са страшэннымі пераломамі, на мяжы жыцця і смерці яна трапіла ў бальніцу і чатыры месяцы была прыкавана да ложка. А затым ёй давялося занава вучыцца хадзіць і яшчэ некалькі месяцаў не раставацца з кастылямі.

Суцяшэннем у гэты цяжкі час ёй стала зноў жа родная вёска, любая матуля і сынок Андрэйка. У творах, прысвечаных яму, увасоблена бязмежная мацярынская любоў, пышчота, яе гатоўнасць ахвяраваць усім дзеля сына. Пра яго пісала нямала.

Вершы «Андрэйка», «У калыханку сыну».

У 1985 годзе сын Я. Янішчыць Андрэй трапляе ў цяжкім стане ў бальніцу, знаходзіцца нейкі час

на мяжы жыцця і смерці. Каб перажыць гэты найцяжэйшы час свайго жыцця, паэтэса давярае свае пачуцці паперы. З'яўляецца цыкл вершаў. Асабліва ўражвае паэма «Маё адзінае світанне...». «Гэта і малітва, і заклінанне, і бязмежная любоў, і спадзяванне на лепшае», — пісаў П. Панчанка. У лісце да Алены Васілевіч Я. Янішчыц пісала: «Божа, Божачка, думала, што не вытрываю! Адны толькі сцэны і ведаюць маё галашэнне, мае малітвы... Малюся малітвамі радкамі за яго здароўе. Павінна вымаліць, калі ёсьць хто сардэчны на небе...». Сын адукаў цяжкую хваробу, але трывога пра яго будучыню не адпускала сэрца маці.

Вершы «Сынок і маці», «На ўсякі выпадак».

Маці Я. Янішчыц, Марыя Андрэеўна, пры размове з пісьменніцай Людмілай Рублеўскай успамінае наступны факт: «Я пытала ў яе: чаму не на рускай пішаш? Тады ж наша мова была занядбаная, не шанавалася. А Жэні мне: «Нічога, мама, мы — беларусы. Я не кідаюся куды не трэба. Раз мы ў Беларусі жывем, я — беларуская паэтка». Паводле трапнага выразу В. Жуковіча, у літаратуру ішла «асоба з імем Беларусі». Беларусь, беларуская мова была невычэрпнай крыніцай яе творчага натхнення, будучынія маладой паэтэсы.

Верш «Мова».

За першай кнігай выйшлі новыя: «Дзень вечаровы», «Ясельда», «На беразе пляча», «Пара любові і жалю», «Каліна зімы» і інш.

За кнігу «Дзень вечаровы» ў 1978 годзе Я. Янішчыц адзначана прэміяй Ленінскага камсамола Беларусі, за кнігу лірыкі «Пара любові і жалю» ў 1986-м — Дзяржаўнай літаратурнай прэміяй імя Я. Купалы.

Паэзія Я. Янішчыц перакладалася на многія мовы свету. У 1985 годзе выйшла яе кніга вершаў у перакладзе на рускую мову Р. Казаковай — «Спроси у чебреца».

Апошнія гады жыцця Я. Янішчыц насычаны багатай разнастайнай дзейнасцю: яна з'яўлялася загадчыкам аддзела паэзіі часопіса «Маладосць», актыўна выступала ў друку з новымі вершамі і артыкуламі, спрабавала свае сілы ў жанры прозы, напісашы некалькі апавяданняў. Даволі плённа працавала ў галіне мастацкага перакладу, узнаўляла па-беларуску вершы рускіх і ўкраінскіх паэтаў. Займалася грамадскай дзейнасцю, удзельнічала ў якасці дэлегата ў рабоце Генеральнай Асамблей ААН (1981). Здавалася, што багатая літаратурная і грамадская дзейнасць паэтэсы толькі паспрыяле далейшаму творчаму росту, новым паэтычным адкрыццям.

Трагічна смерць Я. Янішчыц абарвала не толькі чалавече жыццё, а і жыццё ненапісаных твораў. Лёс распарадзіўся па-свойму. Я. Янішчыц не стала 25 лістапада 1988 года, праз 5 дзён з дня нараджэння — ёй споўнілася толькі 40 гадоў. Яна выпала з акна сваёй новай кватэры на вуліцы Старажоўскай. Чаму здарылася менавіта так? Чаму адышла яна ў іншы свет без пары, на парозе 40-годдзя? Яна, якая так любіла жыццё... Не раз пякучай ранай бярэздзілі душу каханне, якое не адбылося, адзінота, адчай. Была безабароннасць перад подласцю, цынізмам, хамствам. Сярод прычын такога зыходу вылучаецца самая галоўная — аўтамабільная катастрофа прывяла да шматлікіх як фізічных, так і душэўных зрухаў у арганізме. Невыносны боль кіраваў самаадчуваннем, паводзінамі, настроем пазтэсы. «Боль перасіліў немату», боль стаў мацнейшы за жанчыну. Трагічны фінал стаў вынікам сутыкнення ранімай тонкай души пазтэсы з няпростай, далёкай ад яе ідеалу рэальнасцю.

Я. Янішчыц спадзявалася, што спяе яшчэ сваю найлепшую песню... Не паспела дапець, не паспела аддаць усёй дабрыні і шчырасці слову паэтычнаму і людзям добрым.

Для беларускай літаратуры гэта была вялікая страта, але таленавітая паззія са-прауды «не знае тлену». Лепшыя вершы — сведчанне высокай эстэтычнай культуры, арыентацыі на агульначалавечыя духоўныя каштоўнасці, прайдзівья, шчырыя, без кан'юнктурнай хітрасці, яны сталі са-прауднай гордасцю беларускай паэзіі. Праз сваё, нацыянальнае, паззія Я. Янішчыц дасягнула сусветнага ўзроўню.

Жыццё, творчасць Я. Янішчыц пакінулі шмат загадак, якія немагчыма, ды і не трэба разгадваць, як немагчыма хоць на момант прыпыніць, зафіксаваць у нерухомым становішчы палёт гэтай непрырученай птушкі беларускай паэзіі.

Памяці Я. Янішчыц прысвяцілі свае вершы Мікола Трафімчук, Мікола Маяўка, Людміла Рублеўская, Сяргей Грахоўскі, Генадзь Бураўкін, Змітрок Марозай і многія іншыя.

Літаратура

1. Калядка С.У. Непрырученая птушка Палесся. — Мінск, 2007.
2. Янішчыц Я. Выбранае. — Мінск, 1998.
3. Янішчыц Я. Каліна зімы. — Мінск, 1987.
4. Янішчыц Я. Пара любові і жалю. — Мінск, 1983.
5. Янішчыц Я. Пачынаеца ўсё з любві... — Мінск, 2008.